

tematiki (moč ljubezni in dobrote). V medbesedilno izrazitem vzpostavljanju klasičnega pravljичnega vzorca je zaznaven tudi zavesten odmik od vzorca sodobne pravljice. Pisatelj skuša obuditi in

aktualizirati značilno pripovedno držo, v kateri se ne identificira npr. s svetom otroške želje, pač pa vzpostavlja dialog z izročilnim pripovedovalcem, z

njegovo prvinsko modrostjo in pripovednim tonom kot bistveno značilnostjo izročila ljudske pravljice. Vse to pisatelj nakazuje že v uvodnem zapisu, v katerem avtobiografska dejstva (spomin na mamo in očeta) poveže z ustvarjalnim hotenjem, s katerim v sodobni čas »seli« pravljичne junake in dogodke, da bi tako morda pokazal na drugačno možnost dojemanja realnosti: pravljичno doživljanje vsega, kar je, se namreč izogiba razumski razlagi in skuša v vsakdanjih stvareh odkriti magično in nepredvidljivo. Hkrati pa je *Mislice*, tudi zaradi paradoksalnega naslova, mogoče brati tudi kot pripovednikov in bralčev dialog s kolektivnim nezavednim in s poetičskimi načeli sodobne mladinske ustvarjalnosti. *Mislice* zato kljub zaznavnemu lirizmu v slogu in v podobah pokrajine med Muro in Rabo nikakor ne želijo biti in niso (simulirani) avtentični zapis ljudskega izročila. So predvsem zgodba o ustvarjalcu, ki v sodobnem času zmore prepričljivo utemeljiti svojo pripovedno držo v »poslušanju in prisluškovanju«; svet, ki ga bralcu razkrivajo *Mislice*, je prav zaradi te drže, kljub klasičnemu vzorcu, neznanka, ki sodobnega človeka vedno znova začudi.

PRAVLJICA KOT NEIZČRPN BANKA PODATKOV

Pogovor s petim dobitnikom večernice – Ferijem Lainščkom

Mislice so vaše prve čiste pravljice, čeprav so z ljudsko motiviko in panonskim izročilom preteklosti prežeti tudi vaši romani – Ki jo je megla prinesla, Namesto koga roža cveti ... Izumili ste neologizem, ki je izvrstno poimenovanje, hkrati pa je najbrž svojstvena distanca do (u)povedanega?

Mislice so bile v t. i. prvi fazi svojega nastajanja zame povsem konceptualna zadeva, ki se je na eni strani naslanjala na gospoda Junga in njegova spoznanja

o kolektivnem nezavednem, na drugi strani pa na ugotovitev, da je izročilo evropske ljudske in umetelne pravljice lahko za ustvarjalca neizčrpna in palimpsestna banka podatkov.

Obsedla me je ideja, da bi si ti dve črpališči skupnega duhovnega bogastva nekako podredil in se, če sem malce hudomušen, okoristil z njima. K sreči je seveda res, da sem po duši predvsem pesnik, zato moram takoj tudi reči, da

je tej t.i. prvi fazi nujno sledila druga, ki je postopoma rušila tak konceptualni pristop in mi omogočila, da je – naj povem v vsem razumljivem jeziku – vztrepetalo srce in je zapela duša. Prav zaradi tega vzgiba se Mislice najverjetneje tudi zdijo tako zelo moje, domače, naše, ali pač prekmurske, še kako potrebno distanco do upovedanega pa lahko začutijo res samo poznavalci. S tem vam seveda izrekam kompliment, imam pa za to tudi razlog. Ugotavljam namreč, da zaradi te uspele simulacije mnogi mislijo, da gre za zapis prekmurskih ljudskih pravljic, v resnici pa iz tega izročila praktično nisem uporabil skoraj nobenega motiva.

Sami ste se v uvodu zahvalil pravljíčarki Vesni Racman Radovanovič za pomoč. Kakšna je bila ta pomoč? Tudi prevod v porabščino je bil najbrž posebna programska gesta, ki pomeni v vaših krajih najbrž več, kot se nam – iz daljave zdi?

Vesna je ob svojih pravljíčnih urah v soboški knjižnici nekaj let na radijskih valovih vsak večer pripravljala pravljíčne trenutke in je torej samo v tem času interpretirala skoraj tisoč pravljíc. S tem želim opisati njeno poznavanje pravljíce, ki je neprimerno večje in bolj poglobljeno od mojega. Kmalu sem seveda ugotovil, da lahko v živem dialogu z njo izvem več, kot mi ob vseh internetskih povezavah omogočajo knjižnice in drugi mediji. Ali pač, ob mojem iskanju in razvozlanju pravljíčne strukture in bistva pravljíčnega, si preprosto nisem mogel želei boljšega sodelavca.

Mislice so pri založbi Franc-Franc potem srečno izšle v zbirki Med Muro in Rabo, ki je namenjena tudi bralcem v Porabju. Tako so pač lahko doživele tudi prevod v porabščino in ga, moram reči, s pomočjo Marjane Sukič in Milana Vincetiča, dobro prenesle. Njihov genius loci je bil s tem seveda dokončno zakoličen in bolj ko jih Porabci jemljejo za

svoje, bolj se mi zdi, da je tako tudi povsem prav. Saj pravljíce vendar niso zato, da bi slavile svojega avtorja, temveč zato, da bi tisti, ki jih imajo radi, ob njih doživeli čim več občutkov lepega.

Bili ste zelo dosledni pri pravljíčnem diskurzu, zlasti v jeziku, v ritmu, pa tudi dualizem je prisoten, tipizacija likov, ljudska drastika – veseskozi se zdi, da ste skušali upoštevati temeljna pravila žanra. Niste magični realist kot v nekaterih odraslih proznih delih, ampak kratkomalo pravi pravljíčar.

To, kar sem jemal iz otroškega spomina in iz kolektivnega spomina mojega otroštva, pravzaprav nima veliko opraviti s konkretno vsebino Mislic. Hočem pa reči, da sem prav tam v resnici dobil še veliko več in za zmeraj. Zgodaj v otroštvu mi je začelo rasti veliko uho za poslušanje in prisluškovanje in le tam je takrat še bil nek občutljivi svet, ki je verjel v pravljíce in si tudi z njihovo pomočjo razlagal resničnost. Bil je to, se mi zdi, svet, ki se na teh prostorih ne bo nikdar več ponovil. Vem pa, da še obstaja v drugih zamejstvih in kulturah, zato včasih zavidam ljudem v Mongoliji, Kongu, Paragvaju in še marsikje, dovolj daleč v stran od nekdanjega evropocentrizma in sedanje globalizacije na tekasški način.

Ilustracije v knjigi so izjemne. Ker vem, da je tudi vizualna umetnost vaša domena, so Mislice pravzaprav izjemno celovito delo, kjer je prišlo do izraza vseh vaših nebroj talentov. Skoraj krivično bi bilo delo obravnavati brez te izjemne in izvirne likovne podpore. Se strinjate?

Moja likovna oprema Mislic je resnično nastala kar nekako sama od sebe in jo tako tudi dojemam. Na fižolu se pač res vsako leto obnovi tista skrivna pisava, ob pomoči katere sm še lahko pogo-varjam s pokojno materjo. Po očetu pa sem ob nepotešljivi pripovedovalski stra-

sti pač podedoval tudi fetiš tobaka v vseh njegovih uporabnih oblikah. Je že tako, da očitno gre eno z drugim, pa četudi sicer povsem verjamem, da bom zaradi tega par let manj na svetu. A tudi to je najverjetneje le del moje življenske filozofije, ki sem jo prav tako prinesel od tam.

Ste se v založbi hote odločili za črno-belo tehniko?

Pravzaprav sem te ilustracije že vse od začetka videl bolj ali manj črno-bele. Je pa res, da bi to črno-belo, če bi bilo na razpolago več denarja, tiskali z vsemi štirimi tiskarskimi barvami, saj bi s tem pridobile veliko odtenkov, ki se mi zdijo za polno doživetje skoraj potrebni. Pri literaturi in pri slikarstvu so namreč odtenki enako pomembni kot v življenju, saj brez njih celota kaj hitro začne izgubljati svoj obraz, ali celo smisel.

V kontekstu drugih del za otroke so Mislice plod zrelega, resnega pisatelja, ki se že nostalgичno spominja svoje mladosti in ustvarja hommage očetu, materi ... Ste dozoreli, se literarno »postarali«?

Ves ta čas, ko so Mislice izstopile iz mojega literarnega dela za otroke in zaživele povsem svoje, v mnogo čem nepredvideno in nenačrtovano življenje, se mi nekako zdi, da so resnično prestopile mejo literarnega in da so tisto nekaj več in drugače, kar so najverjetneje res lahko samo pravlјice. Takrat si rečem, lepše se jim pravzaprav ne bi moglo zgoditi in hvaležen sem vsemu, kar jih je narekovalo, ali kar mi je pač dalo vzgib in navdih. Morda se s tem samo branim, kajti res jih ne bi rad »zagovarjal« s kako svojo pisateljsko zrelostjo. Menim namreč, da je taka literarna zrelost zelo blizu smrti, skrivnost ustvarjanja pa je v večnem vajeništvu, ali pač v »mladih« energijah, ki lahko omogočajo zmeraj nov začetek. Ali z drugimi besedami: ko se bom res literarno »po-

staral«, bi rad to še pravočasno začutil, kajti resnično ne bi rad ponavljal zgodb, ki me dolgočasijo.

Žlopi so bili zelo igrivi – urbani, Mislice so ruralne – skratka, vaših registrov je tudi v literaturi za mlade na pretek, nenehno preigravate forme, od lirike v prozo in nazaj ... Kako te registre menjavate, recimo v čisto tehnološkem smislu?

Ravno te dni odhajam v Sarajevo, kjer bodo ameriški strokovnjaki nekakšnemu balkanskemu krožku pisateljev in pisateljic razložili taktiko in strategijo objavljanja in trženja literature za otroke na spletnih straneh. Gre za načrt Step by step, v katerega je v začetku, vsaj kolikor vem, vključenih 33 držav, slovensko ekipo in logistiko pa je pripravił Pedagoški inštitut iz Ljubljane. S tem seveda želim samo povedati, da me vsa reč zelo zanima, pa to ne samo v tehnološkem smislu, temveč predvsem kot ideja z vsemi svojimi posledicami in vplivom na pisanje. Globoko sem prepričan, da se tudi literarno pisanje za otroke mora soočiti z duhom časa in z vsem tistim novim in drugačnim, kar določa in opisuje otrokov zunanji in notranji svet. Vsak ustvarjalec se seveda pri tem odloča po lastni presoji in tudi zmožnostih, kajti reč še zdaleč ni tako preprosta, kot se morda zdi na prvi pogled. Ko razlagam kolegom, da se mi zdi povsem normalno, če otroku računalniško ustvarjen lik pomeni enako kot je nekemu nekoč Sneguljčica, se namreč mnogi obračajo stran. A kaj jim tako zatiskanje oči lahko sploh pomaga? Še manj to morda koristi njihovi literaturi.

Sodobna literatura za otroke se čedalje bolj trivializira, to ugotavljamo tudi in zlasti v okviru večernice, katere duhovni oče ste. Ali niso prav Mislice tudi nekaj odgovor na to dogajanje in upor proti trivializaciji? Sicer pa so vsa vaša dela za mlade bila daleč od spogledovanja s kakimi modnimi temami, vedno ste ponudil

tisti presežek, ki ga zaman iščemo v večini sodobnih del za mlade.

Pri ustvarjanju v tem, reciva mu pač, drugem in drugačnem času, ob vprašanju kako, še zmeraj obstoji tudi vprašanje zakaj? Vprašanje o bistvu, smislu in poslanstvu literature se mi namreč zdi še zmeraj enako odločilno in tudi določujoče. Preživel sem obdobje omalovaževanja, preživetja na trgu, zniževanja kriterijev in še marsičesa, kar je prinesel slovenski tranzicijski čas. A bolj ko se čudim temu preživetju, bolj razumem, da se je tako zgodilo zato, ker nikoli nisem izgubil vere v moč pisane besede in neuklonljivost ustvarjalnega vzgiba. Samo to je namreč tisto, kar lahko res pridobi in prepriča bralca. Vse drugo pa so znani zunanji atributi, s katerimi je sicer mogoče natresti peska v oči in upati, da se njih pogled ne bo tako kmalu znova zbistril.

In kje vidite pot iz te trivializacije, komercializacije?

Trivializacija in komercializacija sta pojma, ki sama po sebi ne opisujeta nečesa tako zelo katastrofalnega. Sta zapeljivki ali pač ljubki pošati, ki te uporabita in odvržeta. Kot posameznik lahko navsezadnje zmeraj pristaneš na tak odnos in se okoristiš v upanju, da te po odnosu ne bosta pohrustali. Veliko bolj nevarno se mi zdi, če se ti nasramnici polastita družbenih institutov in mehanizmov, v katerih se vendarle odloča o skupnem dobrem in skupni usodi. Zato včasih pravim, pot iz trivializacije in komercializacije literature je v skupnem ozaveščanju in ustreznem vrednotenju produkcije, ne pa v obrekovanju posameznikov, ki so si zgolj privoščili drugačno izbiro.

Melita Forstnerič Hajnšek

* Prispevek je daljša različica pogovora, ki je bil objavljen 14. 10. 2001 v Večeru.